

FILOSOFIA

XAVIER ZUBIRI APALATEGUI

ELKARRIZKETA

Dr. Antonio González

*Filosofian doktore (Madrilgo Comillasko Pontifize-Unibertsitatean) eta Teologian doktore (Frankfurteko Sankt Georgen
Filosofia eta Teologia Fakultatean)*

Elkarrizketa Zubixaren eskutik.
Argazkiak: Fundación Xavier Zubiri.
Gure esker ona Maite López Las Heras itzulpenaren berrikuspenagatik.

www.zubixa.eus

Elkarrizketa Antonio González Fernández doktoreari, Filosofian doktore (Madrilgo Comillasko Pontifize-Unibertsitatean) eta Teologian doktore (Frankfurteko Sankt Georgen Filosofia eta Teologia Fakultatean) eta Xavier Zubiri Fundazioko kidea denari, euskal filosofo bikainaren eta haren pentsamenduaren inguruan.

Nor izan zen, zergatik jarraitzen du gaur egun garrantzitsua izaten eta zer toki betetzen du XX. mendeko filosofian?

Xavier Zubiri zalantzarik gabe XX. mendeko filosofo bikainenetako bat izan zen, pentsamenduaren historiako klasikoaren mailakoa. Filosofian, modako autoreak eta autore klasikoak daudela esan daiteke. Zubirik ez zuen inoiz moda izan nahi; bere asmoa pentsamendu filosofiko original eta zorrotza ekoiztea izan zen, bere garaiaren mailakoa. Alde batetik, Zubiri mendebaldeko tradizio filosofiko handiaren oinordekoa da, zeina Ortega, Husserl eta Heidegger maisuen bidez jaso zuen. Bestetik, Zubirik zientziekin etengabeko elkarrizketan eraiki zuen bere filosofia, eta hori XX. mendeko filosofo gutxik lortu zuten. Horrek toki berezia ematen dio Zubiriri filosofiaren historian.

“Zubiri mendebaldeko tradizio filosofiko handiaren oinordekoa da, zeina Ortega, Husserl eta Heidegger maisuen bidez jaso zuen”

Zeintzuk lirateke Zubiriren garapen intelektualaren funtsezko etapak? Nola eboluzionatzen du bere gogoetak lehen idazkietatik heldutasuneko lanetara?

Zubiri Husserlen fenomenologia jasoz hasi zen; mugimendu horrek Zaragüeta eta Ortega gaztetatik eman zioten arreta maisuei. Horregatik egin zuen lizentziatura-tesia Lovainan, Leon Noël-ekin, Alemaniatik kanpoko fenomenologiaren lehen ordezkarietako batekin. Neurri batean, fenomenologia-erradikaltasuna bitzta osoan zehar mantendu zen bere pentsamenduan. Hala ere, Heideggerren eraginez, oso goiz hasi zen bere buruari galdezka errealitatearen karakterizazio fenomenologikoa egitearen posibilitateaz. Egiaki, fenomenologiaren erredukzioan, gure esperientziaz haraindi dauden gauzak alde batera uzten dira. Gure esperientzian, berriz, gauzak erreal gisa agertzen dira. Zubirik 1920ko hamarkadatik ulertu zuen Aristoteles ikuspegi horretatik irakur zitekeela: gauza errealean esperientzia “funtsezko” gisa deskribatzen zuen filosofoa zela, eta ikuspegi horretatik, hain zuzen, XX. mendeko iraultza zientifiko handien ekarpenak integratzeko balio zezakeela. Horregatik, 1940ko hamarkadatik aurrera, Zubirik berak “errealista” (reísta) deitzen zuen filosofiaren lanketari ekin zion, errealismo klasikoetatik, bakun zein kritikoetatik, bereizteko. Zubirirentzat errealitatea beti gauden zerbait da, nahiz eta azterketa sakonago batean, errealitatearen gure esperientzia kritikatu dezakegun.

Zer-nolako harremanak izan zituen beste filosofo garaikide batzuekin, hala nola Ortega y Gasset, María Zambrano, Julián Marías, López Aranguren edo Heideggerrekin?

Ortega y Gasset erabakigarria izan zen Zubirirentzat; maisutzat zuen, fenomenologia mugimenduaren garrantziaz ohartarazi baitzion, eta harekin bat zetorren errealearen ideia antzekoari buruz: ez gure esperientziaz haraindi dagoen errealitatea, esperientzian bertan agertzen dena baizik. Bizitzan, Ortegak esango lukeen bezala. Heidegger ere maisutzat zuen. Hala ere, Zubiri Friburgora joan zenerako, bere lehen urratsak eginak zituen filosofian, eta Heideggerren pentsamendua modu kritikoa jasotzen zuen. Izan ere, Friburgotik alde egin aurretik, Heideggerrek kide deitu zion, eta lehenago zergatik ez zuen hitz egin galdetu zion. Nire ustez, elkarrizketa hori garrantzitsua izan zen Zubirirentzat ez ezik, baita Heideggerrentzat ere, artean bere pentsamenduan etapa berri bat hasten ari baitzen. María Zambrano, Julián Marías edo Aranguren esaterako, Zubiriren dizipuluen eremukoak dira batez ere, sortzaileak eta oso autonomoak. Izan ere, Zubirik beti uste izan zuen filosofiaren esperientzia pertsona bakoitzean behin eta berriz berregin behar dela; horri dela eta, Zubirik ez zuen jarraitzailerik sortu nahi, filosofoak baizik.

Xavier Zubiri, José Ortega y Gasset y Manuel García Morente

Nola eragin zuen Zubiriren jatorri euskaldunak bere pentsamenduan? Euskara hitz egiten al zuen?

Zubirik umetatik euskaraz hitz egiten zuen. Nire ustez, hizkuntza indoeuroparra ez den hizkuntza bat hitz egiteak eta ondoren hizkuntza semitikoak ikasteak eragin handia izan zuen bere filosofian. Hizkuntza indoeuroparren egitura mentalek asko baldintzatu dute mendebaldeko filosofia. Zubirik Aristotelesi egotzen zion errealitatean proiektatu izana *logos* indoeuroparraren egitura. Pentsa dezagun substantziak akzidenteak sostengatzen dituen eskemetan, edo filosofia modernoaren subjektuan, ekintzen eta pasioen euskarri gisa. Zubirik, eskema subjektual horren aurrean, errealaren egitura-ikusmolde bat proposatzen du.

Sarritan esaten da Zubirik adimenaren ulertzeko modua “aldatzen” duela. Zer esan nahi du berarentzat “adimen sentienteak” esapideak?

Zubirik ulertzen zuen edozein hizkuntzatarako predikazio-egitura nolabait berandu iristen direla adimenaren erroari berari dagokionez. Berarentzat, adimena “sentitzailea” da. “Adimen sentitzailea” esamoldeak esan nahi du giza sentimena bera oroz gain “adimentsua” badela. Horrek esan nahi du ez dela animalien sentimenetik bereizten soilik sentitze bakoitzaren askotariko edukiengatik. Zenbait animaliak batzuek kolore jakin batzuk hautematen dituzte, beste batzuek ez, adibidez. Baina Zubirirentzat sentimena adimentsua da, “errealitatean” mugitzen delako, lehen azaldu dugunaren ildo horretan. Hau da, errealitatea gure sentipenetan gauzak geratzen diren modu bat da. Errealitateak esan nahi du gauzak, gure sentipenean, erabat “beste” gisa agertzen direla, sentituak izateari dagokionez. Hala ez balira ere, horrela agertzen dira. Eta horrek gure sentipenak “adimentsu” bihurtzen ditu oinarriari eta funtsari dagokienez.

“Eta hori litzateke gizakiaren eta animalia-aren arteko desberdintasuna ulertzeko gakoa, baita adimen artifizialarekikoa ere, orain arte ulertu eta diseinatu den moduan behinik behin.”

Zubiriren ideia “giltzarri” bat aukeratu beharko bazenu publiko zabalentzat, zein litzateke?

Adimena, horrela ulertuta, errealitatearekiko korrelatiboa da, lehen aipatutakoaren ildotik. Hori litzateke Zubirik filosofiaren historiari egindako ekarpenik handiena. “Ulermena”ren maila funtsezkoago batean, “gurarizko kontzientzia”ren edo ohiko zentzuan ulertutako adimena baino, Zubirirentzat adimena errealitatearen ulerkuntza da. Eta hori litzateke gizakiaren eta animalia-aren arteko desberdintasuna ulertzeko gakoa, baita adimen artifizialarekikoa ere, orain arte ulertu eta diseinatu den moduan behinik behin.

Zer elkarrizketa ezar daiteke gaur egun Zubiriren eta arazo garaikide handien artean?

Ikus daitekeenez, alde horretatik errealitatea ez da gauzen eremu bat, gure adimenean gauza guztiak duten izaera baizik. Egiazki adimena dagoeneko sentipenaren mailan dago, baina gero hurrengo moldeetan modulatu da, zeintzuei Zubirik *logos* eta arrazoia deitzen dien. Alde horretatik adimenak erreala den oroz jarduten du, eta modu askotan egiten du, horietako bat zientzia delarik. Hala ere, filosofiak ez du zientziak jorratzen dituzten bestelako gaiak jarduten. Ez da fisikoetatik haragoko gaiak aztertuko litzuzkeen metafisika. Zubirirentzat filosofiak zientziak aztertzen dituzten gauza berak aztertzen ditu, baina euren errealitatearen ikuspegitik. Eta hori da, hain zuzen, metafisika: errealitatearen azterketa. Horregatik, filosofia, metafisika gisa, beti dago zientziekin aliatuta: zientziak aztertzen duten bera aztertzen du, baina errealitate izaeraren ikuspegitik.

Nola artikulatzen dira Zubirirengan filosofia, zientzia eta metafisika?

Zubiri ez zen gaurkotasun politiko eta sozialaren iruzkingilea. Haren ustez, filosofiaren benetako ekarpena ez zegoen hor. Norbait gizarte-iruzkingile ona izan daiteke benetako filosofo ona izan gabe. Bere maisuek politikan arduragabe sartu zirenean egin zituzten akats larri batzuk ere ikusi ahal izan zituen. Izan ere, Zubirik bere garaiko errealitate soziala komentatzen jardun izan balu, bere gogoeta asko gaur egun dagoeneko gaindituta egongo lirateke. Filosofiaren ekarpena bestelakoa da. Benetako filosofiak ez digu esaten zer pentsatu behar dugun; geure kabuz pentsatzen irakasten digu. Horregatik dago Zubiriren pentsamendua gaurkotasunez eta indarrez beterik.

Zubiriren ukapena Jainkoari ez, baizik eta kontzepzio desitxuratu bati zuzentzen bazaio, lagun al diezaguke Jainkoaren galdera berriro planteatzen errealitatearen esperientziatik abiatuta, erlijioarenetik baino lehenago?

Pentsa dezagun Ignacio Ellacuríaren kasuan, bere dizipulu hurbilenetakoarenean. Ellacuríak Zubiriren filosofia erabili zuen El Salvadorreko eta munduko errealitatea pentsatzeko, iragan mendeko 1970 eta 1980ko hamarkadetan, zalantzarik gabe gaur egungo egoeratik oso bestelakoa zen testuinguruan. Hala ere, bere garaiko errealitatea pentsatzeko modu hori ez zen nolabaiteko “zubiriar errezeta” aplikazioa izan; ezpada berezko pentsamendu politikoaren lanketa. Hain zuzen ere, filosofia sendo batean oinarrituta zegoelako, ez zen une hartako eskola politikoen errepikapen soil bat izan. Alde horretatik, Zubiriren filosofiak gaur egun ere atea irekitzen dizkie gogoeta etiko eta sozial berriei; gogoeta horiek ez dira izango iraganean esandakoaren errepikapen hutsak, ezta gaur egun denek esaten dutenaren kopiak ere, gure garaiko errealitate aldakorra hobeto ulertzen lagunduko diguten ekarpen originalak baizik.

Zein neurritan irekitzen du Zubiriren filosofiak gogoeta etiko eta sozial baterako atea?

Erljioaren gaiari dagokionez, Zubirik jainkozkoari buruzko gogoeta giza esperientzian errotu nahi izan zuen. Horri “erlijazioa” (“birlotzea” ??) deitu zion. Kontua da errealitatea, erradikalki bestetasuna izanik, aldi berean gu geure burua zer izatea nahi dugun zehaztera behartzen gaituen hori dela. Horregatik gaude errealitateari “erlijaturik” (birloturik), munduan geure burua eguneratzeko modua eratzera bultzatzen gaituen indar gisa. Hori gizakiaren esperientzia erradikala da. Zubiriren ikuspegitik, erlijiozko ohiko planteamendu asko esperientziatik bereizita daude, eta, ondorioz, ez dute jainkozkoaren benetako ikusmoldeirik eskaintzen. Jainkoa objektu gisa agertzen da, ez oinarri gisa. Eta hemen “oinarria” ez da lehen kausa bat, ezta antzeko ezer ere, ezpada errealitateari lotuta egotearen esperientziaren erroa bera.

Zer gomendatuko zenioke gazte bati filosofian hasteko, oro har, eta Zubirirengan bereziki? Zein lan gomendatuko zenituzke hasteko?

Zubiriren filosofian murgiltzeko, baliagarria izan daiteke Sobre la realidad ikastaroa, egun bere lanen bilduman argitaratua dagoena, Alianza argitaletxean. Hortik abiatuta, Inteligencia sentiente trilogia irakurtzera igaro liteke, zeina, neurri batean, Zubiriren obra gorentzat har daitekeen, eta zeinak haren pentsamenduaren ulermen egokirako atea irekitzen duen.

Amaitzeko, zein da gaur egun Xavier Zubiri Fundazioaren eginkizuna? Zein lan-ildo garatzen ditu?

Xavier Zubiri Fundazioa filosofoaren lan osoen argitalpena gauzatzen ari da; dagoeneko hogeita hamar liburuki baino gehiago dira, eta litekeena da datozen urteetan amaitzea. Gainera, Fundazioa ikerketa gune bat da; bertan gordetzen dira Xavier Zubiriren Artxiboa eta filosofoaren liburutegi pertsonala, biak ala biak haren pentsamenduari buruzko ikerketa espezializatuetarako ezinbestekoak. Halaber, Fundazioak liburutegi zabal bat du, eta bertan etengabe gehitzen dira Zubiriri buruzko argitalpen berriak. Bere webguneak ikertzaileentzako laguntza garrantzitsua eskaintzen du, aurkibide telematikoko baten eta bestelako ikerketa-baliabideen bidez. Gainera, Fundazioak urtero bi mintegi antolatzen ditu Zubiriren obra ikertzeko, eta hainbat ikastaro eskaintzen, bai Zubiriren pentsamenduari buruzkoak, bai interes filosofiko eta kulturalako beste gai batzuei buruzkoak. Ikastaro horietako bat Zubiriren pentsamendurako sarrera da; aurrez aurre nahiz telematikoki egin daiteke, eta oso baliagarria izan daiteke haren filosofia ikasten hasi nahi dutenentzat.